

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Hebben en Houwen	1
VENDELEN - Het 1ste Wereldkampioenschap Hoogwerpen	5
STREEKDRACHTEN	7
Variaties en overeenkomsten in mode en streekdracht in de provincie Antwerpen ... of een verhaal van oude foto's, <i>oral history</i> en moordartikels	
VOLKSVERHALEN	11
Over paaseieren, de paaskaars en paasnagels.	11
ADVERTENTIE	14
INTERNATIONAAL - Bezoek aan Binnen-Mongolië	15
VERSLAG - VVKB Nieuwjaarsfeest	18
BOEKBESPREKING - Veel volk verwacht.	19
AANKONDIGING - Vendel-kalender	23
UNESCO	24
COLOFON	24

v.u. G. Laekeman,
Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 38
NUMMER 1
MAART 2013

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN
DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

UNESCO

Het IVV is geaccrediteerd door UNESCO als
expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 38 - nummer 1 - maart 2013

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Marcel Oelbrandt, Henri Vannoppen en Jos Van Eyken.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2013 voor personen bedraagt 15 euro. Buitenlandse abonnees betalen 20 euro. Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en naam en adres van de abonnee.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, p/a Zwaluwstraat 16, 9160 Lokeren, tel. 0476 35 59 76, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen ook besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be en

EDITORIAAL

Hebben en Houwen

Hebben en houwen is een volkse uitdrukking voor alles wat iemand bezit. Het cultureel hebben en houwen van een levende cultuurgemeenschap staat synoniem voor de rijkdom van een volksgroep. Zonder het te beseffen hebben mensen eeuwenlang gewoonten en tradities gekoesterd. Deze gewoonten en tradities maakten even lang de ruggengraat uit van wat mensen bijeenhield. Zo'n 15 jaar geleden is de politiek zich met de zaak gaan bemoeien. Wat de basis vormde van een boeiend gemeenschapsleven, werd een bron van subsidies. De ene organisatie na de andere zag het levenslicht. Er werden jobs gecreëerd, veel jobs, ter ondersteuning van wat mensen al eeuwenlang zelf hadden opgeknapt. Hebben en houwen kreeg voortaan de naam immaterieel cultureel erfgoed. Ondersteuning betekende over dat erfgoed babbelen, studiedagen opzetten, beleidsplannen schrijven, commissies in het leven roepen, projecten uitdenken en gemeenschapsgeld mobiliseren. Het immaterieel cultureel erfgoed staat nu netjes opgedeeld in artificiële perkjes, want iedere organisatie waakt over haar bestaansrecht. Gelukkig wordt aan de basis rustig doorgewerkt. Er blijft nog tijd en ruimte voor een inhoudelijke bezinning.

De culturele zon schijnt voor iedereen, voor de ene wat meer dan voor de andere. Een mooie illustratie zijn de bestanden van erkend cultureel erfgoed. UNESCO lanceerde met de beste bedoelingen de gedachte van wereld erfgoed. Wat waardevol is voor de mensheid, verdient speciale aandacht en bescherming. Hierbij speelt 'safeguarding' een belangrijke rol. Wereld erfgoed moet niet alleen aandacht krijgen, maar ook een actieve rol spelen in cultuurgemeenschappen. Deze actieve rol garandeert het voortbestaan en het gedragen zijn door een uitgebreide groep van mensen. Meteen heeft wereld erfgoed ook een voorbeeldfunctie en een didactische betekenis. Promotie tot wereld erfgoed brengt ook verplichtingen mee. Op de eerste plaats waardigheid. Cultuurminister Joke Schauvliege mocht nog eens uit de kast komen toen het carnaval van Aalst eerder dit jaar in een minder positief daglicht kwam te staan. Het incident zegt een en ander over de verscheidenheid aan criteria aan

de basis van erkenning. Het carnaval van Aalst staat sedert 2010 op de lijst van 'meesterwerken van het orale en immateriële erfgoed van de mensheid'. Ook het historisch centrum van Brugge behoort tot het wereld erfgoed. Uiteraard gaat de vergelijking tussen beiden niet op. Maar toch rijzen vragen bij de criteria voor erkenning.

Brugge is een voorbeeld van het onroerend erfgoed. De Vlaamse Gemeenschap stemde in 2006 in met de UNESCO-conventie over de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed. Daarmee engageerde Vlaanderen zich om een beleid te ontwikkelen voor het Vlaams immaterieel cultureel erfgoed. Nadat de Algemene Vergadering in 2008 de operationele richtlijnen bij de conventie goedkeurde, kon Vlaanderen aan de slag. De operationele richtlijnen leggen de regels, procedures en criteria vast om opgenomen te worden in de lijsten en het register en om bijdragen te ontvangen uit het Fonds van de conventie. Vlaanderen speelde hierop in met de intentie om elementen van immaterieel cultureel erfgoed te nomineren voor de Representatieve Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid. We zouden deze lijst als een soort wachtkamer kunnen beschouwen waarin kandidaten zitten voor een opstap naar een mondiaal niveau(1).

De Unesco conventie somt verschillende domeinen op waarin zich immaterieel cultureel erfgoed manifesteert:

- (a) mondelinge tradities en uitdrukkingen, met inbegrip van taal als een vector voor immaterieel cultureel erfgoed;
- (b) uitbeeldende kunsten;
- (c) gemeenschapsbeleving, rituelen en feestelijkheden;
- (d) kennis en vaardigheden in relatie tot natuur en universum;
- (e) traditionele ambachten.

Erfgoed onder de brede aandacht brengen moet de actieve beoefening dienen, maar tevens respect verzekeren voor culturele gemeenschappen en individuen, zowel op nationaal als internationaal niveau. UNESCO hoopt met de verspreiding van de goede boodschap internationale samenwerking en ondersteuning te bevorderen(2).

UNESCO stimuleert ongetwijfeld de creativiteit in het zoeken naar wat als immaterieel cultureel erfgoed kan verheven worden. Bovenstaande lijst laat ruimte voor verscheidenheid. Hierbij een greep uit de mooi geïllustreerde

1 Schauvliege J. Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen – Visienota. December 2010: pp. 5-6.

2 Schauvliege J. Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen – Visienota. December 2010: p.9.

AANKONDIGING

Vendel-kalender

Volgende activiteiten worden georganiseerd in samenwerking met vendelen.net:

Open Cursusdag Vendelen voor gevorderden

zondag 21 april 2013 - Brasschaat

info: <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/ocv2013>

inschrijven: <http://www.vendelen.net/>

IVV Cursus Vendelmonitor - dag 3

zondag 28 april 2013 - Zaventem

derde en laatste cursusdag - inschrijvingen afgesloten

Kennismakingscursus Vendelen

zondag 13 oktober 2013 - Leuven

De ideale cursus om eens kennis te maken met vendelzwaaien of om beginnende vendeliers een snelcursus te geven in de basisfiguren van het vendelzwaaien.

info: www.vendelen.net

Verbroedering der Vlaamse Vendeliers

zondag 24 november 2013 - Hoogstraten

info: <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/verbroedering2013>

Vergeet ook niet

1ste Wereldkampioenschap Hoogwerpen

zaterdag 4 mei 2013 - Aalst

info: <http://wk.hoogwerpers.be>

6. Volksdansen waren ooit modedansen

Dansen ondergingen sterk de mode. In de 19de eeuw waren er de quadrille, de polka en de wals. De lancier ging terug tot de 'quadrille des lanciers' van John Duval in Dublin in 1817. De groepsdansen werden langzamerhand vervangen door de koppeldansen zoals de wals, de schottisch, de mazurka en de redowa. De pastoor van O.-L.-Vrouw-Lombeek preekte in 1836 scherp tegen het dansen van de wals. Tijdens het interbellum verschenen de foxtrot, de onestep en de charleston. Er was een duidelijke grens tussen dansmuziek en luistermuziek. Sommigen spraken van muziek voor oerwoudbewoners. Rock'n roll was populair. Dansscholen kenden succes met hun salondansen. Country-dance bleef. De twist was een succes. Langzamerhand moest iedereen op de dansvloer en dat met hiphop, tecktonic en linedance. Het Boombal in Gent in 2000 sloot aan bij Folk.

7. Plaatsen met muziek

Muziek werd op heel wat plaatsen gemaakt. De burgerij in de 19de eeuw kende de salonmuziek onder Duitse invloed. We zitten in de periode van de romantiek. Zang en piano waren belangrijk in de burgerlijke maatschappij. Piano was een verplicht vak in de burgerijpensionaten. Het gewone volk had ook zijn huisinstrument: de vlier of de blokviool. De kiosk was een symbool van een stad of van een dorpsgemeenschap. Men vond hem in een park, op een plantsoen of op een plein. De kiosken van Hoegaarden en Boortmeerbeek bij het gemeentehuis bleven over. Men had permanente en verplaatsbare kiosken. De laatste werden ingezet bij muziekfestivals. Er waren ook de concertzalen. In Leuven had men vanaf 1807 de Frascati-schouwburg, een theater -en concertzaal. In 1867 kwam daar de Stadsschouwburg bij en in 1874 het Beriottheater. In 1881 kreeg men ook op het platteland erkende toneelzalen o.a. De Roos in Erps-Kwerps en 2 zalen in Kortenberg. Ze waren verbonden met fanfares. Men huurde spiegel tenten voor de kermisbals. Daarna kwamen de danslokalen met een orgel. Er waren duidelijke sociale verschillen in de steden: danslokalen voor de burgerij en danslokalen voor de arbeiders. De dansers stonden op het parket, de houten dansvloer en de toeschouwers zaten in de gaanderijen. Er was sociale controle en de meisjes kregen een 'chaperon' mee. De volgende stap was de discotheek. De Manhattan in Leuven in de jaren 1980 was daar een voorbeeld van.

Een boek om echt van te genieten!

Dr. Henri Vannoppen

lijst: stoeten en feestelijkheden zoals Virga Jesse in Hasselt en de Heilig Bloedprocessie in Brugge; de beiaardcultuur in Vlaanderen, maar ook de rituele handeling bij het klokkenuiden; de kunst van het kantslossen; de 'Last Post' aan de Menenpoort in Ieper; Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken en enigszins verrassend, de Sint-Dymphnaverering en de daarbij horende gezinsverpleging van psychiatrische patiënten in Geel. In 2007 startte in Geel het project 'tussen de mensen: een spaakmakende geschiedenis van de Geelse gezinsverpleging'. In de zomer van 2008 introduceerde de Stad Geel de aanvraagprocedure voor plaatsing op de Vlaamse inventaris. De aanvraag liep in samenwerking met het Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum (OPZ), al was deze partner minder voor het idee gewonnen. Op 30 september van datzelfde jaar werd de aanvraag gehonoreerd. De kandidatuur voor de opname in het internationale UNESCO register van Goede Praktijken en Programma's voor Immaterieel Cultureel Erfgoed volgde op 31 maart 2011. De procedure voor deze opname loopt nog. Het OPZ vroeg zich aanvankelijk af in hoeverre een internationale erkenning nodig was. Zou een dergelijke erkenning niet leiden tot negatieve beeldvorming op een moment dat aan een nieuw toekomstgericht project wordt gewerkt voor uitbouw van gezinsverpleging? OPZ is thans wel gewonnen om deze unieke vorm van zorg veilig te stellen en te 'borgen'(3).

De zoektocht naar mogelijk waardevol immaterieel cultureel erfgoed brengt ons ook bij hedendaagse gebruiken en praktijken. In welke mate komt bijvoorbeeld de 'Hip Hop' cultuur in aanmerking? 'Hip Hop' ontstond als een culturele uitingsvorm van de onderklasse uit de getto's van Amerikaanse steden. 'Hip Hop' wordt in verband gebracht met een culturele identiteit, een veruitwendiging van levende cultuurgemeenschap van jongeren. De beoefenaars staan wellicht niet te springen voor een administratief ommetje, ver van de dansvloer. Toch wordt de vraag naar een culturele opstap gesteld(4). Vermits IVV een opdracht heeft rond dans, houdt een en ander ook onze aandacht gaande.

Traditionele kledij draagt eveneens onze aandacht weg. Bij het uitgeven van 'Van Hoed tot Ondergoed' dienden we een aanvraag in voor subsidiëring van de uitgave. We kregen een negatief antwoord, met als motivering dat IVV het thema op een te traditionele, ja zelfs 'ouderwetse' manier benadert. Hier en daar worden initiatieven genomen om jongeren aan het denken en ontwerpen te zetten, uitgaande van traditionele streekdrachten. Het Nederlandse Centrum voor Volkscultuur

3 Wassink J. De gastgezinnen van Geel. Immaterieel Erfgoed 2012; 1(4): 15-17.

4 Van der Zeijden A. Hip Hop. Culturele uitingsvorm van jongeren. Immaterieel Erfgoed 2012; 1(3): 32-33.

en Immaterieel Erfgoed organiseerde in november jl. een studiedag over het thema. Hierbij ontwierpen jongeren moderne versies uitgaande van Zeeuwse en Twentse streekdrachten (zie figuur).

*Hedendaagse ontwerpen uitgaande van traditionele klederdrachten
(bron: Immaterieel Erfgoed 2012; 1(4): p.7)*

Immaterieel cultureel erfgoed kan dus ook een functie vervullen als springplank. Dat geldt voor alle domeinen waarin IVV actief was en blijft. Het Instituut voor Vlaamse Volkskunst zet zich al bijna 50 jaar in om erfgoed mee gestalte te geven. Officieel heet het dat wij een 'te smalle niche' bestrijken om gesubsidieerd te worden. Zoals in de inleiding gesteld, maken wij ons wel ernstige bedenkingen over het inzetten van gemeenschapsgeld voor artificiële compartimentering van het ergoedveld. Erfgoed is een werkwoord. Zoals UNESCO ten overvloede aantoont, maakt cultureel erfgoed enkel kans wanneer het gedragen wordt door levende gemeenschappen.

Financiële middelen ter beschikking stellen aan zogenaamde ondersteunende kaders moet met de nodige omzichtigheid gebeuren. De financiële crisis duurt voort. Wanneer de middelen schaars worden, zal de bovenbouw inboeten aan mogelijkheden, en stoppen daar de activiteiten. Dan schieten enkel nog de actieve beoefenaars over: vrijwilligers die zich duurzaam inzetten om immaterieel cultureel erfgoed te 'borgen'. Al deze vrijwilligers hebben zolang, zoveel gedaan met zo weinig, dat ze nu nagenoeg tot alles in staat met niets. Laten we mekaar veel moed toewensen.

Gert Laekeman
Voorzitter IVV

3. De marktzanger schopte tegen de schenen van het establishment

De marktzanger met zijn viool en accordeon viel op. Zijn zangrol ontbrak evenmin. Hij verkocht gedrukte blaadjes met themaliederen rond misdaad en politiek. Hij leverde maatschappijkritiek. Geens was de laatste liedjeszanger van Vlaams-Brabant.

4. Het muzikaal repertoire

In de 19de eeuw waren er bij de harmonies en de fanfares heel wat bewerkingen van melodieën uit opera's en operettes. Daarnaast was er de dansmuziek met o.a. de walsen van Johan Strauss junior. Ook de marsen voor verschillende gelegenheden mag men niet vergeten (stapmarsen, processiemarsen, treurmarsen). Peter Benoit, Paul Gilson en Marcel Poot zorgden voor eigen originele blaasmuziek. In de jaren '60 was er bij de blaasmuziekverenigingen ook interesse voor de populaire volksmuziek en later ook voor de filmmuziek.

5. De dans

In de 19de eeuw begeleidde de viool de polka. Soms was het een combinatie van bas-viool-klarinet. Sommige speelmannen vormden kleine dansorkesten. Men kreeg ook gemengde dansorkesten van strijkers en blazers. Na 1870 verschijnt de accordeonist. Een 'taikkeboem' was een éénmansorkest met accordeon, met trommel op de rug en met cimbalen aan de voet. Langzamerhand werd de mens vervangen door de machine. Eerst had men de draai- en dansorgels. Mortier en Decap verhuurden orgels voor kermis. Het dansorgel werd eerst met de hand bediend, daarna werkte het met stoom en tenslotte met de elektriciteit. Vanaf 1920 waren er de jazzbands met een drummer. Na 1945 verscheen de jukebox en na 1960 de dj.

De Sint-Cedilafanfare van Haacht
omstreeks 1900.

vernieuwde koperinstrumenten, die goedkoper waren, en dat betekende gouden jaren voor de fanfares. In de steden had men in heel wat muziekverenigingen zowel een harmonie als een koor. De fanfare was typisch voor het platteland. Elke muziekvereniging had werkende en ereleden. De vaandeldrager en de speler met de grote trom 'grosse caisse' stapten aan het hoofd van de muziekvereniging. Vaandeldrager en grosse caissedrager werden financieel vergoed. De repetities waren een hoogtepunt voor de muzikanten in de wekelijkse sleur. In 1980 leverde Vlaanderen in België 80 % van de muziekverenigingen.

2. Sussen en Geuzen

De politieke twisten van de 19de eeuw of de tegenstelling tussen liberalen en katholieken kwamen ook duidelijk tot uiting in de fanfares. Lieder werden wapens van protest. Ernest Claes beschreef de situatie in Averbode, waar de fanfare De Sint-Jansvrienden af te rekenen had met de afscheuring van De Wringers, de mannen van de smid. Afscheuringen kwamen frequent voor. De oorzaken waren: brouwerijbelangen, de discussie rond de aanstelling van een dirigent, taalproblemen waarbij te Kortenberg de fanfare 'Vlamingen Vooruit' ontstond, de Schoolstrijd 1879-84 en de verzuiling. Het beeld van Rotselaar met zijn Geuzen en Sussen kwam in geheel Vlaams-Brabant voor. De katholieke fanfares mochten geen bal houden en geen gemengd toneel spelen. De katholieke en de meeste liberale fanfares gingen mee in de processie. De fanfares van de socialistische zuil waren eerder anti-kerkelijk. De fanfare De Proletaar en de zangmaatschappij 'L'Echo des Prolétaires' te Leuven propageerden het socialisme.

VENDELEN

Het Eerste Wereldkampioenschap Hoogwerpen

Op 4 mei 2013 wordt het eerste Wereldkampioenschap Hoogwerpen gehouden in Aalst, België.

Ontstaan

Het hoogwerpen is een heel jonge sport maar heeft eeuwenoude roots. Het is ontstaan uit het vendelzwaaien in Vlaanderen. In Nederland en Vlaanderen wordt het vendelzwaaien met grote vlaggen (180cm x 180cm) sinds eeuwen beoefend. Sedert enkele decenia is men zich binnen enkele groepen beginnen toeleggen op technieken om hoger te werpen wat de spektakelwaarde van het vendelspel ten goede kwam. In 1997 werd door Alkuone uit Aalst voor de eerste keer een wedstrijd hoogwerpen georganiseerd. Dit werd nog eens herhaald in 1999 en 2012.

In oktober 2012 hebben twee laureaten van deze wedstrijden besloten om het hoogwerpen niet langer als een onderdeel van het vendelen te beschouwen maar hebben een vereniging opgericht die het hoogwerpen als discipline op zich behandelt. Piet Callebaut en Paul Willems richtten hoogwerpers.be op.

In december werd al een eerste workshop georganiseerd. De interesse en de opkomst was verbluffend. De workshops gaan nu maandelijks door in de enige locatie in zijn soort. Een oude fabriekshal werd door hoogwerpers.be omgebouwd tot trainingscentrum met unieke meetinstallaties.

Wereldkampioenschap

Het toppunt van het hoogwerpen is uiteraard een wedstrijd voor publiek, een kampioenschap. Daar er nergens ter wereld met dit grote formaat van vlaggen wedstrijden georganiseerd worden kunnen de organisatoren gerust de term 'wereldkampioenschap' gebruiken. Via contacten met Nederlandse, Duitse, Zwitserse en Italiaanse vendeliërsgroepen wordt getracht om een internationale deelnemersveld aan te trekken. In de meeste van deze landen wordt er met kleine vlaggen gegooid, daarom is deze uitdaging des te groter.

Op zaterdag 4 mei is het dan zover. Om 18u beginnen de Eerste Wereldkampioenschappen Hoogwerpen met grote vlaggen op de Grote Markt van Aalst. Er wordt gestreden in 3 individuele categorieën en 1 groepscategorie.

Het volledig reglement, het verloop en alle andere inlichtingen over het WK zijn te vinden op de officiële WK website: <http://wk.hoogwerpen.be>

Hoogwerpen

Het hoogwerpen is een sport waar de atleet concentratie, techniek en kracht moet combineren. In minder dan 2 seconden tijd moet de werper in de juiste lichaamshouding, met de perfecte greep op de stok en met een afgestemde krachtzetting een vendel katapulteren om het hoog in de lucht tegen een meetbaar aan te gooien. Hoogwerpers.be is bezig de optimale technieken te documenteren en aan de beoefenaars mee te geven. En dit met resultaten. De deelnemers aan de workshops gooien steeds hoger.

Naast technische trainingen is men bij hoogwerpers.be ook onderzoek aan het doen naar de beste materialen voor zowel de stok als de stof.

Om de buitenlandse interesse aan te wakkeren zal hoogwerpers.be deelnemen aan zusterstoernooien met de weliswaar veel kleinere vlaggen. In 2013 werd hiervoor het kampioenschap in het Duitse Rottenburg geselecteerd.

Kortom, hoogwerpers.be is momenteel de motor achter deze sport: Het Hoogwerpen!

WK website: wk.hoogwerpen.be

Hoogwerpers website: www.hoogwerpen.be

Contact: info@hoogwerpers.be

BOEKBESPREKING

Veel volk verwacht

BRUYNEEL E., HERREMAN R., STYNEN A., VOS S.

Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant sinds 1800. Uitgeverij Peeters Leuven, 2012, 367 p.

Prijs : 28 EURO, te bekomen bij de provincie Vlaams-Brabant (tel. 016/267677) of bij de Uitgeverij Peeters (tel. 016.244000).

ISBN 978-90-429-2664-6.

Het boek geeft een beeld van de populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant van 1800 tot nu. De bedoeling van de schrijvers was de grotere evolutie weer te geven, die als kapstok kon dienen waaraan men de lokale verhalen zou kunnen ophangen. Het boek is uitgegeven door de provincie Vlaams-Brabant en is uitgewerkt door de 4 culturele archieven ADVN (Andreas Stynen), Amsab-ISG (Robbe Herreman), KADOC-KU Leuven (Staf Vos) en Liberaal Archief (Elisabeth Bruyneel).

We bespreken hierbij enkele thema's die voor de wereld van de volkskunst belangrijk zijn.

1. Harmonies en fanfares

Ernest Claes wees erop dat de fanfare St.-Jansvrienden een grote verandering bracht in Averbode en dat was overal zo. De oudste blaasverenigingen vinden we op het einde van de 18de eeuw in Diest, Merchtem en Halle. In het Ancien Régime had men stadsspeellieden of stadspijpers. Sommige fanfares zoals deze van Merchtem ontstonden uit de schuttersgilden, die speellieden hadden. Een rederijkerskamer met muziek lag aan de basis van de muziekvereniging te Tollembeek. Militaire muziekkapellen zorgden voor de marsen in de blaasmuziek. De cavaleriemuziekkapellen lagen aan de basis van de fanfares en de infanteriemuziekkapellen van de harmonies, die ook houtblazers gebruikten. De harmonies en de fanfares hadden bij hun ontstaan een burgerlijk karakter. Alleen de rijken speelden mee. Er was ook de concurrentie met de naburige dorpen. Adolphe Sax zorgde voor

VERSLAG

VVKB Nieuwjaarsfeest

Op 19 januari had het jaarlijkse nieuwjaarsfeest van de Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB) plaats in Oudenaarde.

Ook dit jaar werd het een aangenaam weerzien met talrijke volkskunstvrienden. De aanwezigen genoten van een fijne receptie, een zeer verzorgde maaltijd en een knaller van afsluitend volksdansfeest.

Tussenin kregen aantal verdienstelijke VVKB-leden (foto) een ereteken opgespeld.

Marcel Oelbrandt

STREEKDRACHTEN

Variaties en overeenkomsten in mode en streekdracht in de provincie Antwerpen ... of een verhaal van oude foto's, *oral history* en moordartikels

Dr. Henri Vannoppen

1. 'In de Drij Hoefijzers' te Aartselaar op zoek naar vleugelmutsen en Vlaamse Harten

Op 6 februari 2013 vergaderden Heemkunde Vlaams-Brabant, Heemkunde gouv Antwerpen en Brabants Heem uit Noord-Brabant in Aartselaar over het nieuwe boek betreffende het dagelijks leven in W.O.I. Onmiddellijk viel mijn oog in het lokaal van de heemkring op een grote ingekaderde foto. René Beyst van de heemkring van Aartselaar zorgde voor de nodige uitleg.

Het gaat om Frans-Jozef Casiers (1832-1909) en zijn echtgenote Elisabeth De Weerd (1846-1905). Jozef Casiers was smid en herbergier van 1860 tot 1909 in 'In de Drij Hoefijzers' op het Dorpsplein te Aartselaar. De naam van de herberg was een duidelijke verwijzing naar de smederij. De combinatie smidse-herberg was ook normaal. Terwijl het paard beslagen werd, kon de landbouwer één of meer pintjes drinken.

De vrouw van de smid draagt op de grote foto een vleugelmuts. Men bemerkt ook het Vlaams Hart en de 'pendentif' met een broche of met een vrouwenhorloge. Het Vlaams Hart was het meest bekende Vlaamse juweel. Het is een hartvormige hanger, met een bekroning, die vaak gekruiste pijlen als motief heeft. Ze zijn meestal in zilver en diamant uitgevoerd. Heel wat vrouwenhorloges hingen aan een gouden of zilveren lange ketting. Ze waren vrij klein. Ik herinner mij heel goed dat mijn moeder Maria Vannoppen-Van Tilt (1911-1987) voor haar plechtige communie in Kwerps in 1923 een dergelijke horloge gekregen heeft. Ze hing oorspronkelijk aan de lange ketting van haar moeder Christina Van Tilt-Anthoon (1888-1969), die uit Veltem-Beisem afkomstig was. Lange kettingen waren na W.O.I geen mode meer.

2. De stoomtram door Putte veranderde de mode

Leonard Schroven (Beerzel 1896 - Kortenberg 1988), de grootvader van mijn echtgenote Greta Schroven, gaf een beeld van de mode en

de streekdracht uit zijn kindertijd in de Zuiderkempen in de omgeving van Putte. Zijn vader Jozef Schroven (°Westerlo 1868) droeg voor zijn huwelijk in 1894 nog een kiel. Alle mannen in Putte en omgeving droegen in die tijd een Kempische klak.

In 1885 werd de Nationale Maatschappij der Buurtspoorwegen opgericht. Ze moest tramwegen aanleggen in gebieden, die niet per trein zouden worden ontsloten. In de streek van Putte werd de stoomtram Mechelen-Putte-Heist-op-den-Berg aangelegd, en begon de verburgerlijking door het contact met de grote steden. Het is rond die tijd dat men oude modes zoals de blauwe kiel opgaf. Een evolutie die later nog geaccentueerd werd door de stijlbreuk die W.O.I. in alles, niet het minst in de mode, teweegbracht.

De vrouwen waren echter conservatiever. Mijn beide grootmoeders Maria-Anna Lambrechts-Volkaerts in Beerzel en Rosalie Schroven-Van Dingenen (Eindhout 1835-Beersel 1928), droegen nog de witte kap. Het was een vleugelmuts met korte vleugels, die we zowel in Lier als in Putte als in Eindhout (nu fusie Laakdal) als in de Brabantse Kempen (Keerbergen, Haacht) terugvonden. Ze werd nog gedragen tot voor de tweede wereldoorlog. De neusdoek, die ze over de schouder droegen, was uit mooie stoffen vervaardigd. Het waren meestal Kasjmierneusdoeken. Verder de Kempen in bvb. in Eindhout woonden onze tantes 'Triene' (Verelst-Van Dingenen) (1832-1919) en 'Colette' (Dasse-Van Dingenen) (°1841). Zij droegen nog de 'mantille'. De 'mantille' was de plaatselijke naam voor de kapmantel. In Beerzel en Putte verdwenen de kapmantels tussen de twee wereldoorlogen.

3. Foto's van rond 1910 geven een duidelijke evolutie van streekdracht naar mode

Toen we de moordzaak rond de familie Goublomme onderzochten, vonden we een foto die ons een duidelijke evolutie van de mode geeft. Op Allerheiligenavond 1959 had er te Antwerpen een drievoudige moord plaats. Josephine Leonie Van Dingenen (°Westerlo 11 juli 1877), weduwe van Jules Goublomme, 83 jaar oud, en twee ongehuwde kinderen Maria-Anna Goublomme (°Herzele 16 juli 1911), 48 jaar, en E.H. Jozef Goublomme (°Herzele 28 mei 1914), godsdienstleraar aan de Rijksmiddelbare school te Mechelen, 45 jaar, werden toen vermoord.

In Keerbergen bekam ik in 1980 een familiefoto bij Jozef Schroven, de zoon van Karel Schroven. Hij toonde mij een foto met 5 dames. Uiterst rechts staat zijn grootmoeder Rosalie Van Dingenen, weduwe van Petrus Schroven. Zij droeg de Kasjmier neusdoek, de lange brede rok en de

Opening van de tentoonstelling in het Volkskunde museum Shanghai van de persoonlijke collectie van Etienne Vankerisbilck naar aanleiding van deze schenking.

Overhandiging door Mevrouw Tao Yianfang, regeringsafgevaardigde, van het ercertificaat als dank voor de ondersteuning bij de Shanghai Baoshan International Folk Arts Exposition.

Frans Monden

Typisch Mongools muziek ensemble.

Cultureel Centrum Ordos

Kunsthistorisch Museum Ordos

witte vleugelmuts. Wanneer we deze persoon op de foto uitvergroten, dan krijgen we ook een beeld van de juwelen: een lange halsketting en een broche misschien wel om de Kasjmierneusdoek vast te maken en op de juiste plaats te houden. Rosalie Van Dingenen draagt de streekdracht van de Zuiderkempen. In de Antwerpse Polders zouden we een vleugelmuts met lange vleugels krijgen, een statussymbool voor de dames van de herenboeren.

1

2

Midden op de foto zit haar schoonzuster 'Marianne Moe' of Maria-Anna Schroven, gehuwd met Jozef Van Dingenen, de olieslager van Westerlo. Maria-Anna Schroven (°Tongerlo 1831) was de zuster van Petrus Schroven (°Tongerlo 1828), de overleden echtgenoot van Rosalia Van Dingenen. Zo waren ze een eerste maal schoonzusters. Maria-Anna Schroven was gehuwd met Jozef Van Dingenen (Eindhout 1829-Westerlo 27 december 1908), de olieslager van Westerlo en de broer van Rosalie Van Dingenen. Zo waren ze een tweede maal schoonzusters.

Maria-Anna Schroven droeg een modernere vorm van streekdracht nl. jak en rok en een kappetje, ijzerwerk met stof, dat overgenomen was uit de burgerijmode en dat algemeen in Vlaanderen tot streekdracht geëvolueerd was. Beide schoonzusters droegen het haar in de scheiding. Links hebben we Leonie Van Dingenen, die in 1959 vermoord werd. Ze is een jongere generatie als dochter van Maria-Anna Schroven. Haar dochters zijn geboren in Herzele in Oost-Vlaanderen. Zij gaat veel moderner gekleed. Hier kunnen we spreken van mode, niet meer van streekdracht. Ze draagt haar lang haar in een dot, denk maar aan de

haartooi van koningin Elisabeth voor 1914. Haar jak is moderner en ook een zwarte voorschoot valt op. Ze heeft haar oudste dochter Louisa Goublomme op de schoot terwijl haar moeder midden de 2de dochter Maria-Anna Goublomme, die in 1959 vermoord werd, op de schoot heeft. We schatten de laatste baby 1 jaar. De laatste baby was geboren in 1911. Dus de foto moet gemaakt zijn rond 1910. Na W.O.I zijn dat beelden die langzamerhand verdwijnen. De lange rokken behoorden tot het verleden en de vrouwen droegen een kort kapsel 'à la garçonne'. Jak en lange rok worden vervangen door een kort kleed. Een tweede afzonderlijke foto van Rosalie Schroven-Van Dingenen geeft duidelijk het haar in de scheiding weer en de gouden broche.

3

We kunnen besluiten dat foto's ons interessante verhalen kunnen geven over mode en streekdracht in onze gewesten.

Illustraties

1. De foto van rond 1910 of een verhaal uit Westerlo met drie soorten streekdrachten en mode
2. De uitvergroting van Rosalie Schroven-Van Dingenen uit de vorige foto
3. Afzonderlijke foto van Rosalie Schroven-Van Dingenen met korte vleugelmuts en broche

INTERNATIONAAL

Bezoek aan Binnen-Mongolië

door IOV Vice- President Etienne Vankeirsbilck - tevens IVV Secretaris - en IVV bestuurder Frans Monden van woensdag 4 juli tot zaterdag 7 juli 2012. Beiden werden uitgenodigd door het Binnen-Mongoolse ministerie van Cultuur om de vriendschapsbanden tussen Vlaanderen en Binnen-Mogolië te versterken.

Op de foto van links: Directeur Cultuurcentrum Ordos; Mevr. Tuya, Sec. Cultuurcentrum Hohhot; Dhr Frans Monden, IVV bestuurlid; Dhr. Yan Zhenquan, Directeur Ministerie van Cultuur in Peking; Directeur Ministerie van Cultuur Binnen-Mongolië; Etienne Vankeirsbilck, IVV-secretaris en IOV Vice-President; Directeur Toeristische Dienst Gobi Woestijn.

ADVERTENTIE

Jan De Maertelaere bvba

the best bobbins in the world

Welkom op onze nieuwe website

www.bobbins.be

Jan De Maertelaere bvba
Bedrijvenlaan 12 | B-9080 Lochristi | Belgium
T 0032 (0)9 230 67 18 | F 0032 (0)9 232 11 75
jan@bobbins.be

VOLKSVERHALEN

Over paaseieren, de paaskaars en paasnagels.

“... Er is de optocht der landenaars op Palmzondag, die elk met zijn tak bosseboom, opgetogen naar 't lang Evangelie trekken; er is de ingekeerdheid der Goede-Week, de klokken die naar Rome zijn, de meditatie op het bitter lijden van Ons-Heer, met de donkere metten 's avonds in de kerk, gevolgd door de blijde tribbel der klokken die terugkeren van Rome en eiers strooien door de galmgaten van de dorpstoren, de plechtige Alleluja van de hoogdag zelf ...” Zo beschreef Stijn Streuvels in 'De Maanden', mooi samengevat, de goede week en het paasfeest.

Die eieren ... Ik herinner het me nog zeer goed van in mijn 'jonge jaren'. Zodra op paaszaterdag de klokken opnieuw mochten luiden na de stilte van Goede Vrijdag brachten ze eieren, helemaal heel en niet gebroken, in onze tuin en in de andere tuinen waar kinderen woonden. Bovendien werden ze dan nog vakkundig tussen struiken en bloemen verstopt.

Het mochten dan wel de klokken van Rome zijn die met Pasen kwistig eieren rondstrooiden, toch waren ze niet altijd onfeilbaar. Ons buurmeisje Maddy vond zo elk jaar een groot versierd ganzenei in onze tuin, en wij mochten bij haar ook verkeerd gelegde eieren gaan zoeken.

Heel wat later, als we niet meer geloofden in de paasklokken leerden we dat het ei een oeroud symbool van nieuw leven is, heel wat ouder dan het christendom. Ook Egyptenaren, Kelten en Germanen hadden in de lente iets met eieren.

De vastenregels waren in onze jeugd jaren zeer streng: geen vlees, eieren of zuivel op vastendagen. Gevolg: de boeren bleven een hele poos met hun producten zitten, ook met eieren. Ze waren dan ook blij en gelukkig dat ze ze gekookt, kunstig beschilderd of versierd op paaszondag opnieuw konden verkopen.

Onze kleinkinderen geloven nu ook nog wel in de klokken. Maar de magie van onze jeugd jaren missen ze toch wel. De eieren van vandaag zijn van chocolade, en het ganse jaar door te vinden in de winkels en supermarkten.

Een wel speciale vorm van paaseieren vinden we bij de Russisch-Orthodoxe christenen en wel sinds het einde van de 19de eeuw.

In 1884 wil tsaar Alexander III zijn echtgenote, tsarina Maria, een bijzonder paasei schenken. Een kolffje naar de hand van Carl Fabergé, in die dagen de beroemdste juwelier van Sint-Petersburg. Het werd een 'legstuk' in zilver en goud, versierd met email.

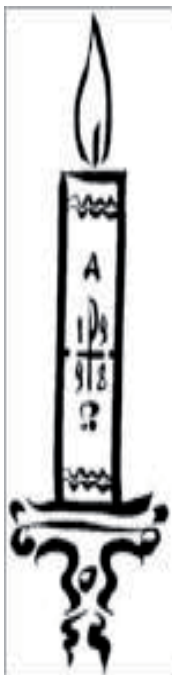
De tsaar gaf Fabergé vanaf dan de opdracht jaarlijks een wonderlijk versierd ei te 'leggen'. In het tsaristische Rusland, dat overigens niet lang meer te gaan had, groeiden Fabergé-eieren uit tot een heuse hype. Rijke families bestelden hun eigen ei, niet zelden met binnenin een verborgen juweel. De beroemdste en meest kostbare collectie Fabergés is die van de laatste tsaar, Nicolaas II. Voor de Russische heersers, die in oktober 1917 van het toneel verdwenen, vervaardigde Carl Fabergé uiteindelijk vijftien eieren.

Deze dure geschenken hebben echter niet veel met onze Vlaamse volkskunst te maken. Terug dus naar Vlaanderen en zijn volksverhalen.

De paaskaars en de paasnagel speelden in het volksbijgeloof een belangrijke rol. Alle verhalen die ik erover las in 'Op verhaal komen' hebben dezelfde inhoud: "Als men een stuk van de paaskaars of een paasnagel onder de drempel der woning legde, kon geen heks in of uit het huis."

De paaskaars wordt in de paasnacht voor het eerst ontstoken en symboliseert in de christelijke eredienst het licht van de verrezen Christus. Het is een grote kaars, versierd met het kruis, de Griekse letters alfa en omega en het jaartal. In de Katholieke Kerk worden ook vijf wierookkorrels toegevoegd die de vijf wonden van Christus aan het kruis symboliseren. Deze wierookkorrels, in de vorm van nagels, zijn de paasnagels. Deze paasnagels zijn geen bijgeloof of folklore uit het verleden. Prof. Top vertelde me dat hij enkele jaren geleden in Nieuwpoort aanwezig was bij het te water laten van een nieuwe vissersboot. Daar had men in de plecht een gaatje geboord, waarin de pastoor een paasnagel stak en pas dan het schip zegende.

Over deze paaskaars en paasnagel gaan de twee volgende sagen. Ze komen uit het Limburgs Sagenboek uit de reeks "Op verhaal komen", uitgegeven door het Davidsfonds in 2004.

Stukje van de paaskaars helpt tegen hekserij

In Bloir hadden we een 'winning' en we hadden dan ook koeien. Moeder zaliger ging melken. Een oud vrouwtje van Mal - Julienne was haar naam - kwam op bezoek en vraagt: "Geven die koeien nogal veel melk?" "Dat gaat nogal," zegde moeder, "ik heb iedere dag meer dan drie pond boter en op twee dagen zo'n zeven pond." Het vrouwtje bleef wat 'kallen' en ze vertrekt. Moeder komt thuis en draait de melk door de melkontromer, zoals altijd, 's Anderendaags wilde ze boter maken, maar het ging niet, het waren allemaal klontertjes. Een oude man van Berg - ik geloof een zekere Nicolaers - zegt tegen moeder: "Trees, je bent behekst, je moet stukjes van de paaskaars trachten te krijgen." Toen overal gevraagd en gedaan..., maar dat kan je nergens meer krijgen. Op het einde hebben we het dan toch gekregen van de koster van de basiliek van Tongeren, die we goed kenden. Die heeft ons een stukje bezorgd. Dat heeft moeder dan in de room gedaan of de uier van de koeien ermee ingestreken - dat weet ik nu niet meer - maar de boter kwam. Curieus hé, dat moest een stukje van de paaskaars zijn! We waren al naar de paters geweest en die hadden het overlezen, maar dat had niet geholpen.

Bron: 9:293-294 = WB 2554; Harry S., ?, 78 jaar, Tongeren

Paaskaarsnagels verdrijven de toverij in een boerderij

Op het gehucht Snelle Wind te Lozen braken op bepaalde tijdstippen van het jaar de beesten los in de stallingen en begonnen ze luid te loeien. Dit gebeurde steeds om middernacht klokslag twaalf, en ook viel dan in de keuken al het koper van de muren. Wat men ook deed, aan deze toverij kwam maar geen einde. De boer begaf zich dan naar de abt van de trappistenabdij te Achel en legde hem het zeer eigenaardige geval van naald tot draad uit. De abt hielp hem. Dan kwam de boer bij de koster en vroeg: "Koster wilt gij me niet eens uit de nood helpen?" "Oh zeker, als ik dat kan." De boer zei: "Geef me de gewijde wierookkorrels uit de paaskaars!" De koster, ten zeerste verwonderd, vroeg natuurlijk wat de boer daarmee van zin was te doen. De boer vertelde dit slechts op voorwaarde dat de koster hem eerst beloofde de paaskaarsnagels te geven en er niemand iets van voort te vertellen. De boer moest deze nagels, zo had de abt hem bevolen, voor de koeienstal deur in de grond duwen. Dan zou het 'getover' ophouden. Nooit heeft de boer nog van toverij last gehad.

Bron: 20:48-49 = WB 9183; Léon C., bediende, 68 jaar, Bocholt/Lozen

Johan lambrechts